
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Pantouvaki, Sofia

Η έρευνα, το σκεπτικό σχεδιασμού και η τελική παρουσίαση της έκθεσης «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση» (2008)

Published in:
Costume Symposia

Julkaistu: 01/01/2020

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Please cite the original version:

Pantouvaki, S. (2020). Η έρευνα, το σκεπτικό σχεδιασμού και η τελική παρουσίαση της έκθεσης «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση» (2008). *Costume Symposia*, 2, 25-33.
http://costume.gr/flash/arxeia/03_PANTOUVAKI.pdf

Η έρευνα, το σκεπτικό σχεδιασμού και η τελική παρουσίαση της έκθεσης «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση» (2008)

Κοστούμι και έκθεση

Τα κοστούμια θεάτρου και χορού δημιουργούνται για να ντύνουν ερμηνευτές: είναι μέρος του δραματουργικού περιβάλλοντος μιας παράστασης που παρουσιάζεται σε συγκεκριμένο χώρο, αφηγείται μια ιστορία ή εκφράζει μια ιδέα, και –πάνω απ' όλα– φοριούνται από το ζωντανό, κινούμενο σώμα ενός ερμηνευτή επί σκηνής. Τα συστατικά μιας παράστασης –η μουσική, ο λόγος, ο φωτισμός, ο ρυθμός και το σώμα του ερμηνευτή– είναι όλα αναπόσπαστα στοιχεία που διαμορφώνουν το θεατρικό ή χορευτικό κοστούμι.

Η επιμέλεια κοστούμιών σε εκθέσεις φέρνει στην επιφάνεια θέματα όπως το πώς θα πρέπει, και αν θα είναι εφικτό, να εκφραστεί το «αληθινό» συναίσθημα του ενδύματος και η αρχική του δυναμική παρουσία, όντας πλέον μακριά από την παράσταση, και συγκεκριμένα μέσα σε ένα περιβάλλον ακινησίας: αυτό του εκθεσιακού χώρου¹. Τα κοστούμια είναι μέσα οπτικής αφήγησης της παράστασης και εμπεριέχουν εκφραστικά στοιχεία, χρήσιμα τόσο στους ερμηνευτές όσο και για τη συνολική σκηνική σύνθεση. Ενσωματώνουν νοήματα και αφηγήσεις κι «έχουν κρυμμένα μέσα τους μια ρητορική δύναμη, τόσο σε σημειολογικό κώδικα όσο και σε ό,τι αφορά τη στενή σχέση τους με το σώμα» (Gilbert και Tompkins, στους Collins και Nisbet 2010: 234)². Επίσης, ένα κοστούμι περιλαμβάνει μια εννοιολογική μεταφορική δύναμη ως μέρος μιας ευρύτερης, ολιστικής σκηνογραφικής προσέγγισης που χρησιμοποιεί εικαστικά και χωρικά μέσα για να εκφράζει τον κόσμο της παράστασης και τα νοήματα που αυτή ενέχει. Ταυτόχρονα, όμως, τα κοστούμια είναι και υλικά αντικείμενα, διαμορφωμένα από συγκεκριμένη ύλη και καθορισμένες τεχνικές. Οι διάφορες όψεις ενός κοστούμιού που εκτίθεται περιλαμβάνουν την οπτική/εικαστική του ταυτότητα και την πραγματική του ως υλικό αντικείμενο. Επομένως, τα κοστούμια αποτελούν τεκμήρια μιας παράστασης που έγινε στο παρελθόν και, ταυτοχρόνως, λειτουργούν ως απτοί, υλικοί αγγελιοφόροι που μεταφέρουν πληροφορίες και συνδέουν τον επισκέπτη της εκάστοτε έκθεσης με την αρχική τους παρουσίαση, ως «θραύσματα» της παράστασης. Συνεπώς, σε κάθε κοστούμι ενυπάρχει ένας τριπλός χαρακτήρας: εικαστικός, εννοιολογικός και

1. Η επιμέλεια εκθέσεων κοστούμιών και σκηνογραφικών αντικειμένων, καθώς και η παρουσίαση θεατρικών παραστάσεων σε εκθέσεις εν γένει αποτελούν σήμερα εξειδικευμένο ερευνητικό αντικείμενο.

2. Οι μεταφράσεις παραθεμάτων ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας ανήκουν στη γράφουσα.

26 | υλικός, που αντιπροσωπεύει την πολυδιάστατη φύση του. Κάθε μία από αυτές τις όψεις μπορεί να γεννήσει μια ιδέα για την παρουσίαση του κοστουμιού μέσα στο πλαίσιο μιας έκθεσης. Όταν παρουσιάζονται σε μια έκθεση, τα κοστούμια μετατρέπονται, λοιπόν, σε έργα τέχνης που έχουν αποσπαστεί από το αρχικό τους περιβάλλον και παρουσιάζονται ως τμήματα μιας παράστασης σε ένα νέο πλαίσιο. Στόχος μιας έκθεσης είναι να παρουσιαστεί το κοστούμι ενώ απουσιάζουν τα βασικά στοιχεία που ενέπνευσαν, επηρέασαν και ολοκλήρωσαν την αρχική του δημιουργία. Γι' αυτό θεωρώ την έκθεση ως έναν άλλο τύπο παράστασης: μια παράσταση όπου το σώμα του ερμηνευτή δεν συμμετέχει, ενώ το πραγματικό, αρχικό πνεύμα του κοστουμιού δύσκολα μπορεί να τεκμηριωθεί ή/και να παρουσιαστεί – ενδεχομένως απλώς να υπονοείται. Χωρίς ερμηνευτή και χωρίς τα παραστατικά στοιχεία που το συμπληρώνουν σε μια έκθεση, το κοστούμι διαφοροποιείται και αποκτά τη δυνατότητα να αφηγηθεί μια νέα, διαφορετική «ιστορία». Επομένως, στις εκθέσεις, ένα κοστούμι μπορεί να ειδωθεί υπό μια εντελώς διαφορετική προοπτική, μέσα από την οποία ανοίγει έναν νέο διάλογο με όσους το βλέπουν στο νέο του περιβάλλον, τους επισκέπτες. Όπως αναφέρουν οι Amy de la Haye και Judith Clark, «ο σχεδιασμός μιας έκθεσης είναι, όσο οτιδήποτε άλλο, ένας τρόπος να γίνονται “κυριολεκτικοί” συνειρμοί και υπαινιγμοί» (de la Haye και Clark 2008: 160). Κατά συνέπεια, στη δουλειά μου, ως επιμελήτριας, αντιλαμβάνομαι την έκθεση ως μια νέα «παράσταση» που επικοινωνεί μια αφήγηση και όπου το κοστούμι διηγείται τη δική του ιστορία.

Η έκθεση «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση»

Η έκθεση «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση» (2008)³ παρουσίασε για πρώτη φορά στην Ελλάδα την πολυσύνθετη αλλά και μαγευτική διαδικασία της δημιουργίας ενός κοστουμιού για τη σκηνή. Θέμα της ήταν μια αθέατη πλευρά της προετοιμασίας μιας παράστασης, αυτή της κατασκευής κοστουμιών, την οποία πολύ λίγο γνωρίζει το κοινό. Αφορμή για τη διοργάνωση της έκθεσης στάθηκε η πρόθεση του Φιλοπρόοδου Ομίλου Υμηττού να τιμήσει μια δημότη του Υμηττού, τη μοδίστρα θεατρικών και χορευτικών κοστουμιών Δέσποινα Επιφανίου-Κουσουλού⁴, η οποία ακολούθησε μια εικοσαετή πορεία συνεργασίας με σημαντικούς ενδυματολόγους από την Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς και με θεατρικούς οργανισμούς του ελληνικού χώρου⁵.

Η έκθεση πραγματοποιήθηκε μετά από σύνθετη αλλά γόνιμη συνεργασία φορέων από τον ακαδημαϊκό, τον επιστημονικό αλλά και τον καλλιτεχνικό χώρο. Συγκεκριμένα, η έκθεση παρουσιάστηκε σε διοργάνωση του Φιλοπρόοδου Ομίλου Υμηττού με τη συνεργασία του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, που εξέδωσε τον κατάλογο, της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, που προσέφερε μεγάλο μέρος ενδυματολογικού και αρχειακού υλικού, και της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας που ανέλαβε σειρά παράλληλων δρα-

3. Η έκθεση παρουσιάστηκε από τις 24 Νοεμβρίου έως τις 7 Δεκεμβρίου 2008 στην Αίθουσα Εκδηλώσεων του Φιλοπρόοδου Ομίλου Υμηττού (Φ.Ο.Υ.).

4. Στη συνέχεια του κειμένου χρησιμοποιείται μόνο το επίθετο Κουσουλού, που η ίδια χρησιμοποιούσε για την επαγγελματική της δραστηριότητα.

5. Η δημοσίευση του παρόντος κειμένου αφιερώνεται στη μνήμη της Δέσποινας Επιφανίου-Κουσουλού που απεβίωσε τον Νοέμβριο του 2016.

στηριοτήτων. Αποτέλεσε την πρώτη ενεργό συμμετοχή της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας σε καλλιτεχνικό γεγονός του αντικειμένου της. Το θέμα της έκθεσης –η ανάδειξη του ρόλου της μοδίστρας στην υλοποίηση του θεατρικού κοστουμιού– εντάχθηκε στον προβληματισμό της Εταιρείας και ειδικότερα στα ενδιαφέροντα της ομάδας εργασίας της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας για τη Μοδιστρική.

Τα κοστούμια ως μάρτυρες δημιουργικής συνεργασίας

Την υλοποίηση της ιδέας για ένα θεατρικό κοστούμι επιβλέπει ο ενδυματολόγος, υπεύθυνος για τη σύλληψη του ενδυματολογικού σχεδιασμού μιας θεατρικής παράστασης, με διάμεσο την πρακτική, συνήθως χειρωνακτική, εργασία των συνεργατών του. Τόσο οι άνθρωποι του θεάτρου, όσο και οι θεατές του, γνωρίζουν ότι το θέατρο δεν είναι τέχνη προσωπική, ούτε το έργο του κάθε συνεργάτη είναι αυτοδύναμο. Το θέατρο βασίζεται στη συνεργασία και στη σύνθεση των δυνάμεων και του ταλέντου, καλλιτεχνικού και τεχνικού, πολλών ανθρώπων. Αυτή τη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ καλλιτέχνη-εμπνευστή (του ενδυματολόγου) και πρακτικού-τεχνικού κατασκευαστή (της μοδίστρας) κατά την εξελικτική πορεία από τον σχεδιασμό έως την ολοκλήρωση ενός θεατρικού κοστουμιού ανέδειξε η έκθεση.

Το πληροφοριακό και καλλιτεχνικό υλικό της έκθεσης οργανώθηκε και παρουσιάστηκε με σκοπό να αποκαλύψει, να επεξηγήσει και να εξιστορήσει την πορεία δημιουργίας του θεατρικού κοστουμιού. Διανύοντας τη διαδρομή από τη σύλληψη έως την υλοποίηση μέσω ενδυματολογικού υλικού σε διάφορες μορφές (σχέδια, πρώτες ύλες, φυσικά αντικείμενα), η έκθεση υπογράμμισε στην αφήγησή της τον ανεκτίμητο ρόλο της καλής συνεργασίας μεταξύ του ενδυματολόγου και των συνεργατών του, εκτελεστών των θεατρικών κοστουμιών, στην απόδοση της θεατρικής παράστασης (εικ. 1α, 1β).

Εικ. 1α. Εικαστική μακέτα για το κοστούμι της Δούκισσας. Ενδυματολόγος Λεωνίδας Ντε Πιαν, Ζιζέλ (2002), Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Αρχείο Δέσποινας Κουσουλού.

Εικ. 1β. Φωτογραφία από την παράσταση, Ζιζέλ (2002). Ενδυματολόγος Λεωνίδας Ντε Πιαν, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. © Stefanos.

28| Το σκεπτικό της έκθεσης ξεκίνησε από το ίδιο το κοστούμι ως κεντρικό εκφραστή της ιστορίας του, με έμφαση στην εικαστική και υλική του υπόσταση. Η Δέσποινα Κουσουλού λειτούργησε ως συνδετικός κρίκος για εννέα Έλληνες και ξένους ενδυματολόγους που της εμπιστεύθηκαν την υλοποίηση των σχεδίων τους. Τα κοστούμια που εκτέθηκαν, όλα κατασκευασμένα από την ίδια μοδίστρα, υπογράφονταν από τους παρακάτω ενδυματολόγους: την Ιταλίδα Ραϋμόντα Γκαετάνι (Raimonda Gaetani), συνεργάτιδα του Φράνκο Τζεφινέλλι, τον Γάλλο χορογράφο και ενδυματολόγο Πιερ Λακότ (Pierre Lacotte), τον Ελληνοαμερικανό σχεδιαστή μόδας Πήτερ Σπηλιόπουλο (Peter Speliopoulos) στον πρώτο του σχεδιασμό κοστούμιών χορού, και τους Έλληνες Γιάννη Μετζικώφ, Λεωνίδα Ντε Πιαν, Σοφία Παντουβάκη, Νίκο Πετρόπουλο, Μιχάλη Πολατώφ, Παναγιώτα (Τότα) Πρίτσα, καθώς και από την ίδια τη Δέσποινα Κουσουλού. Ειδική βαρύτητα δόθηκε στις δημιουργίες του χορογράφου και ενδυματολόγου Λεωνίδα Ντε Πιαν, που επί σειρά ετών σχεδίαζε κοστούμια για το μπαλέτο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, αλλά και για ξένα σχήματα κλασικού μπαλέτου σε παραγωγές του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών και είχε πολυετή συνεργασία με τη Δέσποινα Κουσουλού. Η παρουσία κοστούμιών με την υπογραφή του ήταν τόσο μεγάλη, που η έκθεση λειτούργησε και ως αναδρομική μέρους του δικού του έργου⁶.

Επιλέγοντας να παρουσιαστούν διαφορετικά κοστούμια ραμμένα από την ίδια μοδίστρα, στόχος ήταν να υπογραμμιστεί η ποικιλία υλικών και τεχνικών κατασκευής διαθέσιμων στην κατασκευή κοστούμιών, αλλά και να εντοπιστούν ομοιότητες ή/και διαφορές στις τεχνικές και τα χρησιμοποιούμενα υλικά. Το ένδυμα για παραστάσεις χορού απαιτεί τεχνογνωσία ιδιαίτερα στη χρήση ελαστικών υλικών κατασκευής και διακόσμησης, την οποία κατείχε σε εξαιρετικά υψηλό επίπεδο η συγκεκριμένη κατασκευάστρια. Έτσι, η πλειονότητα των εκθεμάτων αφορούσε κοστούμια χορού ειδικού τύπου, κοστούμια δηλαδή από παραστάσεις κλασικού ή σύγχρονου χορού, τα οποία παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά στο ευρύ κοινό. Η εξειδίκευση της Δέσποινας Κουσουλού στο συγκεκριμένο είδος κοστούμιών είναι αναγνωρίσιμη μέσα από τη «χειρονομία» της κατασκευής της, δηλαδή την τεχνική επιμέλεια που διακρίνεται στην τελική μορφή του κοστούμιού ως φυσικού αντικειμένου.

Για την επιμέλεια της έκθεσης απαιτήθηκε πολύμηνη ερευνητική προετοιμασία τόσο σε ιστορικά, ηλεκτρονικά και φωτογραφικά αρχεία, όσο και με επιτόπια μελέτη των κοστούμιών στα βεστιάρια των θεάτρων και σε ιδιωτικά βεστιάρια. Συγκεκριμένα, μελετήθηκε το σχετικό υλικό για κοστούμια χορού στο ιστορικό και το ηλεκτρονικό αρχείο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (Ε.Λ.Σ.), καθώς και στο βεστιάριο της Ε.Λ.Σ. η οποία παραχώρησε τον μεγαλύτερο αριθμό κοστούμιών. Επίσης, κατά την έρευνα εξετάστηκε υλικό από το βεστιάριο και το φωτογραφικό αρχείο του Οργανισμού Μεγάρου Μουσικής Αθηνών, τα βεστιάρια και τα αρχεία φωτογραφιών και προγραμμάτων του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.) Βέροιας και των ομάδων χορού «Θεατροκίνηση» του Ισίδωρου Σιδέρη και «X- Art» της Κατερίνας Ανδριοπούλου. Ερευνήθηκαν, επίσης, το αρχείο δισδιάστατων μακετών (σχεδίων) εργασίας της Δέσποινας Κουσουλού και τα προσωπικά αρχεία της ενδυματολόγου Σοφίας Παντουβάκη και του

6. Ο Λεωνίδας Ντε Πιαν έφυγε από τη ζωή μόλις δύο εβδομάδες μετά τη λήξη της έκθεσης, στις 19 Δεκεμβρίου 2008.

Εικ. 2α. Μακέτα εργασίας με χειρόγραφες σημειώσεις για το κοστούμι του corps de ballet για το Βαλς των Λουλουδιών. Ενδυματολόγος Πιερ Λακότ, *Καρυοθραύστης* (2000), Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Αρχείο Σοφίας Παντουβάκη.

Εικ. 2β. Πειραματισμοί ραφής σε δείγματα και πατρόν για τη διακόσμηση του κοστούμιου του corps de ballet για το Βαλς των Λουλουδιών. Ενδυματολόγος Πιερ Λακότ, *Καρυοθραύστης* (2000), Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Αρχείο Δέσποινας Κουσουλού.

φωτογράφου Στέφανου Κυριακόπουλου. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν πολυάριθμες συναντήσεις και συζητήσεις με την κατασκευάστρια, που ανέδειξαν τη σύνθετη διαδικασία υλοποίησης κοστούμιών χορού και εμπλούτισαν την έκθεση με επιπλέον στοιχεία.

Στόχος ήταν να παρουσιαστεί στην έκθεση επιλεγμένο οπτικό υλικό, το οποίο να αναδεικνύει την πορεία ενός θεατρικού/χορευτικού κοστούμιού από την ιδέα ως την ολοκλήρωση. Συμπεριελήφθησαν πρόχειρες δισδιάστατες μακέτες και σκίτσα, ολοκληρωμένες εικαστικές ενδυματολογικές μακέτες, μακέτες εργασίας με χειρόγραφες σημειώσεις (εικ. 2α) και τεχνικά σχέδια. Επίσης, παρουσιάστηκαν τεχνικοί και καλλιτεχνικοί πειραματισμοί βαφής και ραφής σε μικρά δείγματα και δειγματολόγια (εικ. 2β), πατρόν-οδηγοί για τη μορφή του κοστούμιού, υλικά διακόσμησης, πλάνα οργάνωσης, καθώς και οπτικοακουστικό υλικό από τις τεχνικές πρόβες στο ραφείο, τις πρόβες στη σκηνή, την τελική γενική δοκιμή πριν από την πρεμιέρα, και πλάνα από την παράσταση (εικ. 2γ), ακόμη και ολοκληρωμένα κοστούμια από επιλεγμένες θεα-

Εικ. 2γ. Φωτογραφία από την παράσταση, *Καρυοθραύστης* (2000). Ενδυματολόγος Πιερ Λακότ, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. © Stefanos.

30 | τρικές και χορευτικές παραστάσεις. Μέρος των κοστούμιών που εκτέθηκαν επιλέχθηκαν με κριτήριο την ιδιαιτερότητα στη μορφή ή την ειδική δυσκολία σε λεπτομέρειες της κατασκευής τους (π.χ. σύνθετα ολόσωμα ελαστικά κοστούμια), ενώ άλλα αποτελούσαν κλασικά δείγματα του είδους (όπως φούστες κλασικού μπαλέτου tutu). Η δυνατότητα να μελετηθούν τα κοστούμια από κοντινή απόσταση σε αντιπαραβολή με τα σχέδια των ενδυματολόγων και σε σχέση με τα υλικά κατασκευής σε διάφορα στάδια (πρώτες ύλες, δείγματα, ενδιάμεσα στάδια ραφής, κ.λπ.) ανέδειξε την ευρεία εκφραστική γκάμα που προσφέρει η θεατρική μοδιστρική μέσω της υλικότητας του ενδύματος.

Η παρουσίαση των κοστούμιών και του υπόλοιπου υλικού διαρθρώθηκε ανά ενδυματολόγο και ανά έργο. Μέσα στην ενότητα του κάθε έργου εμφανίστηκαν τα σχέδια από κάθε υλοποιημένο κοστούμι, καθώς και στιγμιότυπα από τα στάδια εργασίας. Έγινε η καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του χώρου, της αίθουσας εκδηλώσεων του Φιλοπρόοδου Ομίλου Υμηττού, ενός χώρου αρχικά σχεδιασμένου για τη διοργάνωση μουσικών και/ή θεατρικών εκδηλώσεων μικρής κλίμακας. Για την παρουσίαση των εκθεμάτων χρησιμοποιήθηκε το σύνολο του χώρου των θεατών, κατόπιν αφαίρεσης των καθισμάτων. Ο σχεδιασμός προέβλεπε έναν κεντρικό επιμήκη άξονα και περιμετρικά πατάκια συνοδευόμενα από ταμπλό όρθιας έκθεσης. Ο κεντρικός άξονας αφιερώθηκε αποκλειστικά στον τιμώμενο ενδυματολόγο Λεωνίδα Ντε Πιαν, που είχε την πρώτη επαγγελματική και μακροβιότερη συνεργασία με τη Δέσποινα Κουσουλού. Οι περιμετρικοί εκθεσιακοί χώροι φιλοξένησαν τα κοστούμια των υπόλοιπων Ελλήνων και ξένων ενδυματολόγων από συνεργασίες με ελληνικά θέατρα, πρωτίστως σε παραστάσεις χορού. Τέλος, στον προθάλαμο της έκθεσης παρουσιάστηκαν κοστούμια θεάτρου πρόζας, καθώς και κοστούμια σύγχρονου χορού και φλαμένκο από ιδιωτικές συλλογές. Συνολικά, η έκθεση συμπεριέλαβε 38 κοστούμια και πάνω από 100 συνοδευτικές εικόνες: φωτογραφίες και ενδυματολογικές μακέτες, πρωτότυπες ή μακέτες εργασίας, συνοδευόμενες από πολυάριθμα δείγματα και άλλο υλικό προετοιμασίας (εικ. 3).

Τα κοστούμια προέρχονταν από τα παρακάτω έργα του κλασικού ρεπερτορίου χορού: *Καρυοθραύστης* (ΟΜΜΑ, 2000), *Η Λίμνη των Κύκνων* (σε δύο εκδοχές, από την Εθνική Λυρική Σκηνή, 2004, και από το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 2004), *Μπαγιαντέρα* (Ε.Λ.Σ., 1999), *Κουρσάρος* (σε δύο εκδοχές της Ε.Λ.Σ., από το Στούντιο Μπαλέτου, 1999, και από το βασικό σώμα Μπαλέτου στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού, 1999), *Ραϋμόντα* (Ε.Λ.Σ., 2001), *Η Ωραία Κοιμωμένη* (Ε.Λ.Σ., 2002), *Δον Κιχώτης* (Ε.Λ.Σ., 2003), *Πακίτα – Νάπολι* (Ε.Λ.Σ., 2008), *Ζιζέλ* (ΟΜΜΑ, 2002), από την καντάτα-μπαλέτο του Μάνου Χατζηδάκι *Θρινιθες* (Ε.Λ.Σ., 2000), τις χοροθεατρικές παραστάσεις σύγχρονου ρεπερτορίου *Ορέστης* (ΟΜΜΑ, 1997) και *Σταχτοπούτα* (Χ-Αrt,

Εικ. 3. Δείγματα υλικών οργανωμένα ανά χορεύτρια για το κοστούμι των Χωριατισσών. Ενδυματολόγος Λεωνίδας Ντε Πιαν, Ζιζέλ (2002), Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Αρχείο Δέσποινας Κουσουλού.

2002), και από παραστάσεις φλαμένκο. Επίσης, εκτέθηκαν κοστούμια από τις όπερες *Ρέα* (Ε.Λ.Σ., 1999), σε σκηνοθεσία του Μιχάλη Πολατώφ, και *Παλιάτσοι* (Φεστιβάλ Αθηνών, 2005) σε σκηνοθεσία Φράνκο Τζεφινέλλι, και από το μόνο αμιγώς θεατρικό έργο που παρουσιάστηκε στην έκθεση *Εξκάλιμπερ – Οι Ιππότες της Στρογγυλής Τραπέζης* (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Βέροιας, 2002)⁷. Το μεγαλύτερο μέρος του φωτογραφικού και άλλου οπτικού ενδυματολογικού υλικού της έκθεσης και της έκδοσης προήλθε από πρωτότυπη έρευνα στα αρχεία των θεατρικών οργανισμών και των ομάδων χορού που παρουσίασαν τα επιλεγμένα έργα. Ενδυματολογικές μακέτες, τεχνικό υλικό, καθώς και δειγματολόγια προήλθαν κυρίως από τα προσωπικά αρχεία της Δέσποινας Κουσουλού και της Σοφίας Παντουβάκη, ενώ επιμέρους τεχνικά σχέδια και μακέτες παραχωρήθηκαν από τις προσωπικές συλλογές των ενδυματολόγων⁸.

Αποτίμηση της έκθεσης

Το παρακάτω κείμενο προέρχεται από τον κατάλογο της έκθεσης (Παντουβάκη 2008: 30) και αναφέρεται στα στοιχεία που ανέδειξε η έκθεση μέσω της ποικιλομορφίας των εκθεμάτων που συγκέντρωσε και την παρουσίασή τους μέσα από τα κείμενα της έκθεσης και τον σχεδιασμό του χώρου, καθώς και μέσω των οργανωμένων ξεναγήσεων:

1. Τον ρόλο του θεατρικού κοστούμιού σε μια παράσταση:
 - στη σκηνοθετική υποστήριξη (άποψη) του θεατρικού λόγου ή της μουσικής,
 - στην απόδοση του ερμηνευτή (την υπογράμμιση των κινήσεων του χορευτή και γενικότερα την ψυχική διάθεση του ερμηνευτή),
 - στον τρόπο με τον οποίο πλαισιώνει εικαστικά και υποστηρίζει ερμηνευτικά τον κάθε θεατρικό χαρακτήρα, και
 - τη συμβολή του θεατρικού κοστούμιού στην αισθητική ταυτότητα μιας παράστασης.
2. Την προβολή των επαγγελματιών που εμπλέκονται στον σχεδιασμό και την εκτέλεση του κοστούμιού, ειδικότερα:
 - τον ρόλο του ενδυματολόγου στη σύλληψη της ιδέας, την έρευνα και τον σχεδιασμό των κοστούμιών, και
 - τον ρόλο της μοδίστρας για τη μεταφορά της σχεδιαστικής ιδέας και την εφαρμογή της στην πράξη ως το τελικό αποτέλεσμα.
3. Την προσέλκυση των νέων στα επαγγέλματα που σχετίζονται με την κατασκευή κοστούμιών, τα οποία φθίνουν.
4. Την ανάδειξη της ελληνικής παραγωγής θεατρικού κοστούμιού και τη σχέση της με τις ελληνικές θεατρικές και μουσικές σκηνές.

7. Στον κατάλογο της έκθεσης καταγράφονται αναλυτικά τα εκθέματα τα οποία προέρχονται κατά μεγάλο μέρος από το βεστιάριο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής αλλά και από βεστιάρια άλλων σημαντικών θεάτρων, όπως του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών (ΟΜΜΑ), του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Βέροιας, καθώς και των ομάδων χορού «Θεατροκίνηση» και «Χ-Art» και από ιδιωτικές συλλογές.

8. Η γράφουσα απευθύνει θερμές ευχαριστίες μέσω αυτής της εισήγησης προς όλους τους συναδέλφους ενδυματολόγους για την παραχώρηση των καλλιτεχνικών δικαιωμάτων παρουσίασης των έργων τους, καθώς και προς τα θέατρα και τους οργανισμούς που παρείχαν ενδυματολογικό και άλλο αρχαιολογικό υλικό.

32| Παράλληλα, η έκθεση είχε και εκπαιδευτικό χαρακτήρα, καθώς φιλοξένησε συζητήσεις και πρακτικά σεμινάρια που συγκέντρωσαν μεγάλο αριθμό φοιτητών και σπουδαστών σχολών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με αντικείμενο σχετικό με την ενδυματολογία. Συγκεκριμένα, την έκθεση επισκέφθηκαν φοιτητές του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, των Τμημάτων Εσωτερικής Αρχιτεκτονικής, Διακόσμησης και Σχεδιασμού Αντικειμένων και Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας, καθώς και σπουδαστές των ιδιωτικών σχολών μόδας και ενδυματολογίας που εδρεύουν στην Αθήνα (ΑΚΤΟ, ΑΚΜΗ, Ζερ Φαμ, Παν Σικ, Βελουδάκη) και σπουδαστές του Τμήματος Ειδικών Ενδυματολογίας και Σχεδίασης Μόδας του δημόσιου Ινστιτούτου Επαγγελματικής Κατάρτισης Γαλασίου.

Επίσης, κατά τη διάρκεια της έκθεσης, η Ελληνική Εταιρεία Ενδυμασιολογίας ανταποκρίθηκε θετικά στην πρόσκληση του Φ.Ο.Υ. και διοργάνωσε στις 29 Νοεμβρίου 2008 ανοικτή συζήτηση για το θεατρικό κοστούμι, τον σχεδιασμό και την κατασκευή του, καθώς και για το θέμα της παραδοσιακής φορεσιάς ως θεατρικού κοστούμιού στις παραστάσεις των χορευτικών συγκροτημάτων. Στη συζήτηση συμμετείχαν τα μέλη της Εταιρείας: Ιωάννα Παπαντωνίου, Ρένα Γεωργιάδου, Σοφία Παντουβάκη, σκηνογράφοι-ενδυματολόγοι, Χρήστος Μπρούφας, σκηνογράφος-ενδυματολόγος-εθνολόγος, και Λίλη Άντζακα, λαογράφος. Τη συζήτηση παρακολούθησαν επισκέπτες της έκθεσης, μέλη της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας και φοιτητές σχετικών σχολών.

Συνοψίζοντας, η έκθεση «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση» είχε ως αποτέλεσμα τα παρακάτω:

- Πρώτον, παρουσιάζοντας την εξελικτική πορεία από τον σχεδιασμό έως την ολοκλήρωση του καλλιτεχνικού αποτελέσματος, η έκθεση ανέδειξε μια αθέατη πλευρά της θεατρικής δημιουργίας: αυτή της δημιουργικής συνεργασίας μεταξύ ενδυματολόγου και κατασκευαστή για το θεατρικό ένδυμα, το οποίο αποτελεί βασικό συστατικό της θεατρικής πράξης και μέσο έκφρασης για τον ερμηνευτή.
- Δεύτερον, έφερε το κοινό σε άμεση επαφή με το θεατρικό κοστούμι ως υλικό αντικείμενο και τόνισε τη σημασία του συνδυασμού της καλής ιδέας με τη σωστή εκτέλεση, της τεχνογνωσίας με τα κατάλληλα υλικά.
- Τρίτον, παρουσίασε για πρώτη φορά, σχεδόν αποκλειστικά, κοστούμια χορού –γνωστά μέσα από τον περιορισμένο συγκριτικά αριθμό παραστάσεών τους–, τα οποία βασίζονται σε ειδικό καλλιτεχνικό σχεδιασμό και σε εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις υλοποίησης, που μέσω της έκθεσης ήρθαν στο προσκήνιο.
- Τέλος, με αφορμή το έργο μίας συγκεκριμένης μοδίστρας, μέσα από την επιτυχή πορεία της έκθεσης, τιμήθηκαν όλοι εκείνοι που κοπιάζουν εκτός σκηνής και προσφέρουν την τεχνική και το ταλέντο τους στη δημιουργία των θεατρικών κοστούμιών.

Κλείνοντας, θυμάται κανείς τα λόγια της Judith Clark, που έχει επιμεληθεί πολυάριθμες εκθέσεις γύρω από το ένδυμα: «Ονειρευόμαστε και φανταζόμαστε ιστορίες που κατοικούνται από ντυμένους ανθρώπους. Αυτές οι ιστορίες είναι δυνατές λόγω των συνειρμών [που δημιουργούν]» (Scaturro 2010: χ.α.). Ευελπιστούμε ότι η έκθεση «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση» θα αποτελέσει αφορμή για να ξεκινήσει ένας νέος

δρόμος στην ενδυματολογική έρευνα στον χώρο του θεατρικού κοστούμιού, ούτως ώστε οι ιστορίες των κοστούμιών να μεταφέρονται μέσω των «συνειρμών» που προκαλούν τα ίδια τα αντικείμενα μέσα από την παρουσίαση και μελέτη τους. Τότε, ενδεχομένως, και οι ιστορίες των ανθρώπων που τα δημιουργούν θα διασώζονται πολύ μετά το πέρας της παράστασης, όταν τα φώτα σβήσουν.

Βιβλιογραφία

- Collins, J. και Nisbet A. (2010) (επιμ.), *Theatre and Performance Design: A Reader in Scenography*, London, Routledge.
- de la Haye, A. και Clark J. (2008), «One Object: Multiple Interpretations», *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body and Culture* 12.2, ειδικό τεύχος Fashion Curation, A. O'Neill (επιμ.): 137-170.
- Gilbert H. και Tompkins J. (1996), *Post-Colonial Drama: Theory, Practice, Politics*, London, Routledge.
- Παντουβάκη, Σ. (2008), *Κοστούμι χορού και θεάτρου: Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση*, Ναύπλιο, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου – Τμήμα Θεατρικών Σπουδών.
- Scaturro, S. (2010), «Fashion Projects #3: Experiments in Fashion Curation: An Interview with Judith Clark», *Fashion Projects*, χ.α. <https://www.fashionprojects.org/blog/676?rq=issue%203>

Δρ Σοφία Παντουβάκη
 Σκηνογράφος-Ενδυματολόγος
 Καθηγήτρια Ενδυματολογίας, Πανεπιστήμιο Άαλτο
 sofsceno@gmail.com